

3rd National

Conference on language and literature
Well known figures and Celebraties

۱۶ اسفند ماه ۱۳۹۷

مشهد مقدس

زبان، ادبیات و جشنواره
سومین همایش ملی

دفتر بی معنی حافظ

بهمن رضایی^۱، نصرالله امامی^۲، منوچهر شکری^۳

۱- نویسنده‌ی مسؤول، دکترای زبان و ادبیات فارسی دانشگاه شهید چمران اهواز

۲- استاد زبان و ادبیات فارسی دانشگاه شهید چمران اهواز

۳- استادیار زبان و ادبیات فارسی دانشگاه شهید چمران اهواز

چکیده

هدف از این پژوهش، بررسی مفهومی «دفتر بی معنی» در بیت زیر از حافظ است:

این خرقه که من دارم در رهن شراب اولی / وین دفتر بی معنی غرق می ناب اولی

شارحان به دو معنی از ترکیب مورد نظر اشاره کرده‌اند؛ برخی شارحان آن را به معنای دفتر طلب و کتاب درسی و برخی دیگر، آن را به معنای دفتر اشعار دانسته‌اند. از آن جا که زبان حافظ به گونه‌ای است که واژگان را نه به صورت تک‌دلالتی، بلکه با خوشه‌های دلالتی در شعر خویش جای می‌دهد، چنین شیوه‌ای سبب شده است تا ابیاتی با الفاظ اندک، معانی بسیاری را در خود پنهان کنند؛ از این رو، کشف دلالت‌های جدید الفاظ و ترکیبات، گامی کارساز برای کشف معانی تودرتوی شعر حافظ است. بر این اساس، نگارندگان بر این پندارند که ابعاد معنایی این ترکیب، افزون بر دلالت‌های بیرونی و عینی آن، می‌تواند به پشتوانه قرآینی از متن دیوان، چندین دلالت جدید، مانند دفتر عقل، دفتر عمر، دفتر تن و حتی خرقه را نیز در خود جای داده باشد؛ بنابراین، نگارندگان با روشی توصیفی تحلیلی و با تکیه بر منابع کتابخانه‌ای، مانند فرهنگ‌ها و متون فارسی، به این نتیجه رسیدند که بر اساس شواهدی که در آن‌ها به خطاطی روی پارچه‌ها و لباس‌ها در صنعت پارچه‌بافی کهن اشاره شده است و نیز با توجه به پوشش‌ها و پارچه‌های بازمانده در موزه‌ها، این پیش‌فرض بیشتر تقویت می‌شود که دفتر بی معنی در این بیت، می‌تواند اشاره به خرقه باشد. با این توضیح که برخی از خرقه‌پوشان، مطالبی را در راستای باورهایشان بر خرقه و حتی دیگر پوشش‌های خود، مانند کلاه می‌نگاشته‌اند.

واژه‌های کلیدی: حافظ، خرقه، خط، دفتر، دفتر بی معنی.